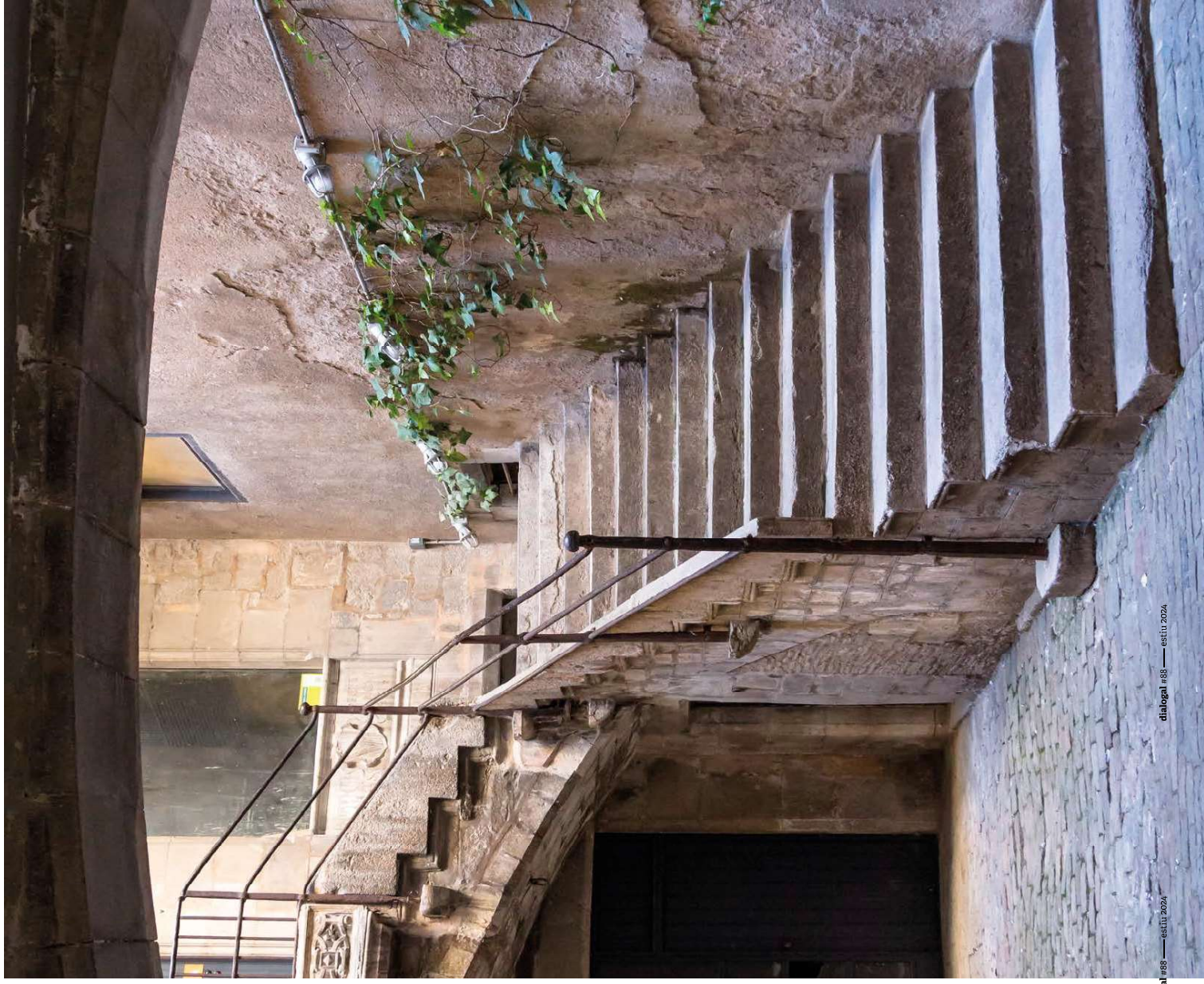

LA FEI L'HERETGIA

Pocs catalans deuen saber que la càbala medieval va néixer a Occitània i a Catalunya. El primer llibre d'aquesta tradició és el *Séfer ha-Bahir*, el *Llibre de la Clau-dat*, que probablement es va conifegar a la Provença cap al 1176 amb materials procedents d'Orient. És el text més influent de la càbala fins a la divulgació del *Llibre del Zohar*. Els primers que el citen són dos jueus gironins, deixebles de l'occità Isaac el Cec, el primer cabalista documentat.

Es tracta d'un llibre desconcertant. Escrit en un hebreu maldestre, amb algun arabisme i un grapat d'aramaïsmes, exposa els raonaments en desordre, com si l'autor desconeixgués volgut mostrar que la claredat divina només es pot expressar a través de l'obscuritat, a repel de l'elegància més bàsica. La base de tot el que s'hi diu és l'escriptura sagrada, però no com un text seguit, sinó com un conjunt de frases que existeixen simultàniament i es poden il·luminar les unes a les altres encara que provinguin de contextos disperss. Així, dues oracions que, tot i ser coherents en els seus llocs respectius, diuen coses diferents poden ser visudes com a contradictòries i estimulen el cabalista a cercar sentits ocults. Davant la dificultat o la contradicció, li cal anar més enllà o trobar un tercer verset que faci balança o equilibri els altres. La càbala es podria practicar igualment si tots els fulls de la *Tanakh* s'haguessin escampats i algú els hagués ajuntats a l'atzar. No sols això: encara seria possible si una ment perversa n'hagués copiat tots els versets en un ordre aleatori. Poiser encara seria més viable en aquestes condicions, perquè així es faria més notòria la perplexitat que fa néixer el coneixement. Poiser és el que fan els cabalistes: espigolar trossos de llenguatge, reordenar-los amb violència, confiar que brillaran d'alguna manera.

La unitat d'interpretació sovint és la paraula, encara més que la frase. I la paraula és, en primer lloc, el seu significat, però en hebreu això ja implica una relació forta amb la realitat corpòria, perquè *dabar*, 'paraula', també vol dir 'cosa', i al Gènesi la creació del món es fa a través del llenguatge. Però igualment té molt de pes la grafia, les connotacions simbòliques de cada lletra i dels seus traços. Alhora, cada paraula té un valor numèric: per exemple, es considera significatiu que *hekhá*, 'en tu', adreçat a Déu, valgui per 22, que és el nombre total de lletres de l'alfabet hebreu. A més a més, hi entren en joc les vocalitzacions.

RAÚL GARRIGASAIT
Escriptor

Com que les lletres hebrees són totes consonants, una mateixa grafia es pot vocalitzar de maneres diferents. Un dels recursos preferits dels cabalistes és canviar les vocals tradicionals dels mots de la Torà. La paraula *ha-olam* vol dir 'l'eternitat' o 'el món', però si es llegeix *ha-alem* significa 'el que està amagat'. Darrere de tot el que es manifesta hi ha una cosa oculta, tal com darrere la Torà hi ha Déu. Així, cada paraula es pot transformar sense fi. A la vida profana, aquells cabalistes parlaven occità al nord de les Corberes i català al sud, però llegien i escriviaen l'hebreu amb veneració, veien la llengua sagrada com un pou sense fons d'on sempre es podien treure elixirs nous, com una estranyesa permanent. I és a partir d'aquesta idea que destrueixen la *Tanakh* com a narració, perquè renuncien a llegir-la seguida, i la descobreixen com a font de misteris. No és casual que el *Llibre de la Claredat* declari que el pensament s'estén fins a l'infinit i l'il·limitat.

Una de les figures més interessants i desconegudes d'aquells petits cercles occitanocatalans és Azriel de Giróna (1160-1238). A la seva època, arran de la difusió de l'obra de Maimònides, els jueus discutien sobre la penetració del llenguatge filosòfic aristotèlic en la tradició religiosa. Dins les comunitats catalanes hi havia dos bàndols: els partidaris de la síntesi o d'introduir l'aristotelisme en l'exegesi de

les Escripcions, i els contraris a l'entrada de la filosofia. Els cabalistes eren del segon grup, tot i que aquí i allà se servien de termes filosòfics.

En el cas d'Azriel es percep que sota les especulacions hi batgega el pensament neoplatònic. Una de les seves paraules obsessives és *Ein-Sof*, el «No-hi-ha-fi», l'Infinit. Hi ha un indici de l'Infinit en totes les coses, escrit Azriel, perquè no hi ha res fora d'ell, però cap signe ni cap escriptura no pot delimitar-lo ni definir-lo: allò que no té fi no pot ser contingut en una paraula ni en un relat, allò que no té límit no es pot expressar per mitjà del límit. En la mesura que és il·limitat, l'Infinit no canvia, no s'altera ni es renova. D'aquest Infinit provenen les emanacions, les sefirot, que ja constitueixen un ordre: un límit nascut del no-límit, o límit del sense-límit. Les emanacions són l'arrel i l'essència de tot el que ve després: la creació, l'esforç de donar forma a les coses, l'acció dins el món. Alimenten la creació com una llàntia n'encén una altra, sense que minvi el seu foc.

Tot el pensament d'Azriel gira així al voltant de la multiplicitat del real i la unitat que no es pot definir. No sols com a estructura metafísica, sinó també com a relat històric. La història humana és el temps de la pèrdua de la unitat. De la unitat, però, en queda un rastre, el nom diví impronunciable. En el nom s'unifica tot, i fora d'ell no exis-

Potser és el que fan els cabalistes: espigolar trossos de llenguatge, reordenar-los amb violència, confiar que brillaran d'alguna manera

teix res. A l'Èxode (3,14), Déu s'anomena a si mateix amb la forma verbal 'HYH, 'jo soc', que segons Azriel vol dir: no he canviat i no canviaré, tot és en mi i en mi no hi ha duplicitat, abans de crear les coses jo era el que vaig ser després i el que seré en el futur. La seva essència és la mateixa que tenia quan no hi havia res més que una unitat indiferenciada. Ara bé, aquesta unitat que ho abraça tot, Déu no la vol donar a conèixer fins que no despatregui del món l'instint del mal, fins que no vingui el Messies i es manifesti la seva força. Quan passi això es completará el seu nom per mitjà de la lletra àlef, la primera, representada en l'alfabet llatí per un apòstrof, que s'afegirà al final: 'HYH'. En resultarà un nom capcua que es podrà llegir en qualsevol direcció: el temps finalment unificat.

La situació actual de fractura del món, Azriel la fa remuntar al moment en què els israelites es van preguntar: «¿Déu és entre nosaltres o no?» (Ex 17,7). Aleshores Amalec, que és la representació del mal, va sortir a lluitar contra Israel. Fins que no es venci Amalec, no es restituirà el nom diví; fins que no sigui derrotat, els justos patiran i els malvats viuran bé. La presència del mal mutila els noms sagrats, la injustícia còsmica es reflecteix en la degradació del llenguatge. Temps enrere, per vèncer Amalec, calia oferir sacrificis i invocar el nom unificat dins el Temple de Jerusalem. Només el gran sacerdot podia vocalitzar el nom i pronunciar-lo en representació de tot el poble. Un cop destruït el Temple, en l'època de l'exili, «els cabalistes d'Israel» són els únics que posseïxen el coneixement per beneir i santificar el nom. Treballant en la solitud del seu estudi per tot el gènere humà, són els qui sostenen la unitat, com si ja visquessin en l'era messiànica, la de la reconstrucció del Temple. Si en minva el nombre, no hi haurà qui sàpiga adreçar pregàries a Déu. Quan el Sagrat reveli el seu nom, les pregàries rebran satisfacció. La restauració

del llenguatge i la restitució de l'harmonia entre Déu i la humanitat constituïran un mateix moviment. Un cop unificat, el nom que s'escriu i el nom que es pronuncia seran el mateix. Aleshores es manifestarà la seva glòria i «tota carn veurà la seva unitat» (Is 40,5).

Sempre en tensió, el cabalista busca el costat correcte de la línia que separa la fe de la rebel·lió i l'heretgia. A *La porta de l'inquiridor* Azriel escriu que l'Infinit, «en la mesura que està amagat, és l'arrel de la fe i de la revolució». El creient i el rebel difereixen en la manera com estan disposats a rebre la influència divina. El creient considera que només la pot rebre conformant-se al coneixement diví, mentre que el rebel intenta obtenir-la a través de l'enginy, el raonament i la conjectura. El creient és qui s'obre a l'existència de l'Infinit —l'indefinible, il·limitat i il·limitable— malgrat que sigui ocult; el rebel no creu en l'*Ein-Sof*, només en l'existència d'allò que és visible i perceptible i demostrable. A *El camí de la fe i de l'heretgia*, Azriel escriu una frase encara més misteriosa: «Com que el Creador és un principi igual per a tot, el camí de la fe i el camí de l'heretgia són iguals en el punt de junctura entre el Seu no-res i el Seu ésser.» Déu, deia el *Llibre de la Formació*, «va fer del Seu no-res el Seu ésser», i el lloc de junctura on l'ésser comença a emergir del no-res, afegeix Azriel, s'anomena fe. És a dir: la fe no s'aplica a l'ésser, a l'existent que es veu i es comprèn (per això seria innecessària), ni tampoc al no-ésser que no es veu ni es comprèn, sinó només al punt de junctura entre l'un i l'altre. En un cert sentit, l'ésser és el no-res en el mode de l'ésser, i el no-res és l'ésser en el mode del no-res, perquè tot és u en la simplicitat de la indiferenciació absoluta. I davant d'això el camí de la fe i el de l'heretgia són iguals, són el mateix camí recorregut en direccions oposades. El pensament pot pujar fins al límit extern de la primera sefira, la Saviesa, al punt mateix de junctura de l'ésser quan comença a emergir del no-res, i aquest és el lloc de la fe. L'heretge vol sobrepassar aquest límit, observar i definir el que hi ha a l'altre costat, negar el no-res atribuïnt-li les determinacions de l'ésser. El punt on es concentra la reflexió de la càbala, la junctura entre l'ésser i el no-res, és el lloc de màxim perill. Aquí Azriel no parla d'una fe merament proposicional —una afirmació freda sobre el que es creu o no—, sinó d'una fe que afecta la posició vital de qui la posseïx. És la fe de qui sap que en tot el que creu, justament perquè hi creu, hi ha sempre el risc de traïr-la i traïr-se. —